

УДК 336.763:330.322.5

БОНДАР О.С., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

esbondar@mail.ru

ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО РИНКУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано стан аграрного ринку України в цілому та територіального аграрного ринку Київської області. Досліджено споживання основних продуктів сільськогосподарського виробництва в Україні та окремо взятому регіоні. Розкрито структуру діяльності сільгоспідприємств Київської області. Вивчено баланс виробництва і споживання продукції сільського господарства в регіоні. Виявлено, що в регіоні на ринку аграрної продукції споживання перевищує виробництво і є необхідність міжрегіонального обміну продукцією. Визначено фактори, що впливають на зменшення виробництва. Доведено, що ефективність функціонування агропродовольчого ринку залежить від рівня розвитку міжрегіональних продовольчих зв'язків. Вказано напрями розвитку аграрного ринку: нові інвестиції, вдосконалення структурних реформ, більш повне використання потенціалу аграрно-промислового комплексу.

Ключові слова: аграрний ринок, регіональний ринок, міжрегіональні зв'язки, попит, споживання, баланс виробництва і споживання.

Постановка проблеми. В сучасних умовах, коли відбувається збільшення економічної самостійності регіонів і структурна зміна галузей сільського господарства, одним з найважливіших напрямів економічного розвитку АПК стає розвиток ефективного аграрного ринку. За останні двадцять років становлення аграрного ринку в Україні проходило в декілька етапів – від стихійного ринку до регіональних інтегрованих структур з державним регулюванням. Ринкові перетворення економіки України виявили безліч нових проблем, які необхідно теоретично дослідити та узагальнити, що приведе до практичного вирішення проблеми формування і розвитку аграрного ринку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні питання розвитку аграрного ринку докладно викладені в працях: А. І. Алтухова, І. Н. Буздалова, К. Г. Бородіна, К. П. Глуценка, А. Г. Зельднера, В. А. Клюкача, А. И. Костяева, В. І. Назаренка, В. І. Нечасва, І. А. Романенко, А. Ф. Серкова, Е. В. Серовой, Л. П. Силаєвої, І. Г. Ушачова, А. А. Черняєва та інших.

Проблеми розвитку ринків на регіональному рівні досліджувалися в роботах вітчизняних вчених: А. Г. Гранберга, С. Маршалової, С. Б. Мельникова, Н. М. Розанова, А. С. Новоселова, А. З. Селезнева.

Водночас, слід зазначити, що багато теоретичних та методологічних аспектів формування та функціонування регіональних аграрних ринків ще недостатньо опрацьовані і потребують подальшого наукового дослідження і осмислення. Зростаюча роль міжрегіональних зв'язків у розвитку агропродовольчого ринку обумовлює необхідність розширення масштабів наукових досліджень.

Мета дослідження – висвітлення теоретичних та практичних аспектів функціонування територіального аграрного ринку, дослідження його особливостей в контексті регіональних умов.

Матеріал і методика дослідження. Для досягнення поставленої мети використовували наступні методи та прийоми: монографічний, вибіркового, порівняльний, абстрактно-логічний, економіко-математичний.

Основні результати дослідження. Вітчизняний аграрний сектор в умовах економічної кризи, незважаючи на значні труднощі, досить успішно продовжує забезпечувати потреби внутрішнього та зовнішнього ринків. Порівняно з іншими секторами економіки, він виявився більш стійким до впливу довготривалих економічних ускладнень. Зокрема, у 2015 році видобувна промисловість скоротила обсяги виробництва на 14,5 %, переробна – на 13,1 %, знизили обсяги і торгівля та будівництво – на 21 та 14,9 % відповідно. Обсяги сільськогосподарського виробництва у 2015 р. також зменшилися, однак в значно менших масштабах. Порівняно з 2014 роком виробництво скоротилося на 4,8 %, у т. ч. рослинництво –

на 5,3 %, тваринництво – на 3,7 %. При цьому у 2015 р. аграрії отримали значний урожай зернових – 60 млн тонн, рекордні обсяги насіння соняшнику – 11,2 млн тонн. У 2015 р. виробництво цукрового буряку скоротилося на 34,7 %, що відповідно позначилося на виробництві цукру (зменшилося на 30,5 %).

Якщо зменшення обсягів виробництва у рослинництві пояснюється досить високою базою попереднього року, то скорочення виробництва тваринницької продукції вже стає системною проблемою. Декілька років поспіль галузь показує зменшення поголів'я та обсягів виробництва. За 2015 рік в Україні втрачено 257,7 тис. голів свиней, 107,5 тис. голів великої рогатої худоби, з яких 90,4 тис. голів – корови. Відповідно це негативно вплинуло на виробництво тваринницької продукції. Зменшилося виробництво молока на 4 %, м'яса – на 1,4 %, яєць – на 14,3 %.

Серед основних причин такої ситуації слід відзначити зниження купівельної спроможності населення, що потребує від виробників пошуку компромісного балансу між ціною, яку в змозі заплатити споживач, і необхідністю покриття власних витрат на виробництво. З переходом до ринкових умов господарювання в Україні значно змінився рівень і структура споживання населенням основних продовольчих продуктів. Аналіз динаміки зміни фонду споживання основних продуктів харчування населенням України за 2000–2014 рр. свідчить про те, що аграрно-продовольчий ринок України функціонує в умовах низького попиту переважної більшості населення майже на всі продовольчі продукти (табл. 1).

Розглянемо зміну структури споживання основних продуктів харчування в Київській області (табл. 2). Структура споживання продуктів харчування в Київській області змінилася таким чином: збільшилося споживання м'яса та м'ясних продуктів на 2,41 %, яєць – на 12,57 %, плодів, ягід і винограду – на 2,52 %, зменшилося споживання хлібних продуктів на 7,56 %, молока та молочних продуктів – на 7,52 %, олії – на 0,03 %, цукру – на 2,27 %, риби та рибних продуктів – на 0,13 %.

Таблиця 1 – **Фонди споживання основних продуктів харчування населенням України, тис. тонн**

Показники	Роки	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
М'ясо та м'ясопродукти		1611	1843,9	2384,0	2339,4	2478	2550	2325,4
Молоко та молочні продукти		9788,8	10625,1	9469,8	9363	9797,1	10050	9581,1
Яйця (млн шт.)		8142,1	11207	13279,6	14165	14019,6	14075,8	13344,7
Хлібні продукти		6141	5817,2	5105,9	5046,8	4989,9	4933,2	4667,7
Картопля		6660,2	6385,6	5913,8	6368,3	6393,9	6160,6	6061,3
Овочі та баштанні продовольчі культури		5002	5662,5	6581,3	7440	7452,2	7430,5	7019,1
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)		1439,1	1749,6	2203,2	2405,0	2432,3	2560,1	2248,6
Риба та рибні продукти		412,5	676,5	667	614,3	620,1	662,5	479,4
Цукор		1809	1794,6	1704	1758,3	1713,4	1686	1559,1
Олія		461,4	635	680	625,3	590,5	603,5	561,2

Таблиця 2 – **Споживання основних продуктів харчування в Київській області, тис. тонн**

Показники	Роки	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Фонд споживання м'яса та м'ясних продуктів		147,2	192,8	304,9	288,3	315,7	332,8	315,3
Фонд споживання хлібних продуктів		467,6	441,9	388,6	380,1	386,8	403,7	396,1
Фонд споживання яєць		762	1149,7	1414	1547,8	1548,4	1554,9	1636
Фонд споживання молока та молочних продуктів		900	927,9	885,9	904,7	980,7	1059,2	1042,2
Фонд споживання олії		42,3	62,3	70,5	62,9	57,6	61,3	61,7
Фонд споживання цукру		152,3	153,8	157,9	158,4	146,4	142,5	136,8
Фонд споживання риби та рибних продуктів		48,3	77	87,5	76,5	80,9	91,9	66,9
Фонд споживання плодів, ягід і винограду		150,5	167,5	306,8	336,8	322,2	347,5	324,6

Київська область – один з найбільш освоєних у сільськогосподарському значенні регіон України. Площа сільськогосподарських угідь Київщини становить близько 1666,7 тис. га (59,3 % від загальної площі області), в тому числі рілля – 1358,9 тис. га, пасовища – 135,7 тис. га, сіножаті – 117,3 тис. га, багаторічні насадження – 42,1 тис. га.

У структурі діяльності сільгосп підприємств Київської області у валовій продукції перше місце займає тваринництво (54,7 %). Воно спеціалізується на виробництві м'ясо-молочної продукції, яєць. Київська область з розвитку тваринництва за кількісними, а особливо якісними показниками займає провідне місце серед інших регіонів держави, має потужну селекційну базу і достатній досвід інтенсивного ведення тваринництва.

На Київщині 1771 тис. га зайнято під сільськогосподарськими угіддями. Площа зрошуваних земель – 122,3 тис. га, осушених – 176,8 тис. га.

Сільськогосподарські підприємства Київської області характеризуються високорозвиненим зерновим господарством (основною культурою є озима пшениця), а також виробництвом технічних культур (таких як цукровий буряк, льон-довгунець), картоплі, овочів.

Однією з провідних галузей діяльності агропідприємств Київської області є рослинництво. Це, перш за все, вирощування зерна, технічних і кормових культур. Із зернових агрофірми Київської області висівають озиму пшеницю, жито, ячмінь, кукурудзу, гречку, поширені зернобобові культури. Є значні територіальні відмінності в спеціалізації зернового господарства поліської і лісостепової частин району. На півночі сільгосп підприємства Київської області спеціалізуються на посівах жита і гречки, на півдні – озимої пшениці і кукурудзи. З технічних культур провідна роль належить цукровому буряку і льону. Вирощують також хміль, соняшник, картоплю.

У Київській області працює 1885 агрофірм. Важливою виробничою ланкою АПК Київської області є переробні заводи, тому в регіоні значна увага приділяється розвитку харчової та переробної промисловості.

Розглянемо баланс виробництва і споживання сільськогосподарських продуктів у Київській області у 2014 році (табл. 3).

Київська область виробляє основних продуктів харчування менше, ніж споживає, а саме м'яса та м'ясних продуктів потрібно додатково завозити до регіону у кількості 521,4 тис. тонн, молока та молочної продукції – 1390,3, зернових і зернобобових – 5307,7 тис. тонн.

Таблиця 3 – Баланс виробництва і споживання сільськогосподарських продуктів у Київській області у 2014 році, тис. тонн

Показники	Надходження	Використання	Відхилення
М'ясо та м'ясні продукти у с.-г. підприємствах	182,3	364,4	-182,1
М'ясо та м'ясні продукти у госп. населення	339,3	678,6	-339,3
Молоко та молочні продукти у с.-г. підприємствах	218	436	-218
Молоко та молочні продукти у господарствах населення	1172,5	2344,8	-1172,3
Зернові і зернобобові культури у с.-г. підприємствах	5079,2	8858,5	-3779,3
Зернові і зернобобові культури у господарствах населення	5043,1	6571,5	-1528,4

Структура споживання продовольчих товарів в Київській області залишається незбалансованою, населення в надлишку споживає хлібні вироби і картоплю, водночас відзначається недостатнє споживання м'яса, молочних продуктів і яєць, овочів, фруктів.

На зменшення виробництва вплинуло закриття вже звичних зовнішніх ринків тваринницької продукції та необхідність освоєння нових, що потребує певного часу та зусиль для сертифікації продукції, змін у технологічних процесах, пошуку нових партнерів тощо.

Українським фермерам простіше продавати худобу на забій, ніж тримати її заради молока, яєць та вовни. Згідно з даними Держстату, за 7 місяців 2016 року господарства змогли збільшити тільки продаж тварин на забій: на 1,02 % (до січня – липня 2015) до 1,78 млн т в живій вазі. Причому нарощують обсяги продажу худоби на забій виключно підприємства (+3,4 %). У той час як господарства населення продають тварин менше, ніж в 2015 році – на 2,6 %. На частку приватних господарств доводиться менше 35 % від усього обсягу проданих на забій тварин. Виробництво молока за 7 місяців 2016 року зменшилось на 1,7 % (до 6,19 млн т). Майже 74 % від цього обсягу (4,55 млн т молока) надходить від приватних фермерів.

Висновки. Ефективність функціонування агропродовольчого ринку залежить від рівня розвитку міжрегіональних продовольчих зв'язків, оскільки вони мають вплив на постачання продовольства в окремих регіонах. Сучасні обмінні міжрегіональні зв'язки постачання сільськогосподарської продукції характеризуються великою розгалуженістю як щодо її

ввезення, так і вивезення. Кожен регіон в системі міжрегіональних зв'язків виступає і як постачальник, і як споживач певних видів продукції. Роль і ступінь участі окремих регіонів в міжрегіональних і міждержавних зв'язках визначається часткою продукції, яку вони виробляють для задоволення потреб, а також часткою продовольства, яке вони отримують з міжрегіонального і міждержавного торгового обороту.

Широке коло регіонів залучено в міжрегіональний оборот різних видів сільськогосподарської продукції. На обсяги ввезення та вивезення сільгосппродуктів в регіон впливають регіональні відмінності в обсягах та структурі виробництва сільгосппродукції, його споживанні, а також ефективності ведення сільського господарства. При цьому кожен регіон в міжрегіональних зв'язках з того чи іншого продукту має різні пріоритети.

Аграрний ринок в цілому формується відповідно до функціонального призначення виробництва, переробки, обміну і споживання сільськогосподарської продукції, динаміки їх руху, які передбачають і маркетингову класифікацію. Відносини на цьому ринку залежать від змін балансу в виробничому і споживчому обороті, в експортно-імпортному процесі, від співвідношень попиту і пропозиції на місцеві товари і послуги.

Розвиток аграрного ринку передбачає, по-перше, нові інвестиції і вдосконалення структурних реформ, по-друге, більш повне використання потенціалу аграрно-промислового комплексу.

Все це робить необхідним розробку комплексних програм соціально-економічного розвитку регіону, в першу чергу для підвищення рівня добробуту населення, використання регіональних ресурсів і забезпечення економічної безпеки.

У Київській області міжрегіональні проблеми в цілому можна вирішувати за двома основними напрямками: організації виробничих, фінансових та ринкових структур з виробництва, використання і експорту аграрної продукції; розвитку і вдосконалення міжрегіональної інтеграції в сільськогосподарському комплексі.

Обидва напрямки пов'язані з розвитком інфраструктури і передбачають більш повне використання виробничих потужностей і можливостей розвитку транзиту по євроазіатському коридору.

Ринок агропромислової продукції цілком обґрунтовано може відігравати регулюючу роль в забезпеченні безперервності процесу відтворення в сільському господарстві та об'єднувати виробництво сільськогосподарської продукції та її споживання всього аграрного сектору в єдине ціле. В цьому і полягає суть товарного і грошового обігу, що відбувається на аграрному ринку, де споживач здійснює контроль над виробником сільськогосподарської продукції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко В. І. Продовольча безпека України в контексті глобалізації проблеми / В. І. Бойко. – К.: ННЦ “Інститут аграрної економіки” УААН, 2007. – 30 с.
2. Пашавер Б. Й. Сучасний стан продовольчої безпеки / Б. Й. Пашавер // Економіка АПК. – 2014. – № 4. – С. 5–12.
3. Прислонова Н. Сельское хозяйство Германии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fb.ru/article/2556/selskoe-hozyaystvo-germanii>.
4. Саблук П. Т. Глобалізація і продовольство: моногр. / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.
5. Статистичний збірник "Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України" [Електронний ресурс] // Київ – 2015. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm.
6. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року/ За ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 182 с.
7. Удосконалення земельних відносин в аграрній сфері / В. М. Трегобчук, Н. М. Скурська, В. Д. Яровий, В. П. Прадун. – К.: Об'єдн. ін-т економіки НАН України, 2004. – 48 с.
8. Шпичак О. М. Економічні механізми державного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та їх проблеми / О. М. Шпичак // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 150–155.

REFERENCES

1. Bojko V. I. Prodovol'cha bezpeka Ukrainy v konteksti globalizacii' problemy / V. I. Bojko. – K.: NNC “Instytut agrarnoi' ekonomiky” UAAN, 2007. – 30 s.
2. Pashaver B. J. Suchasnyj stan prodovol'choi' bezpeky / B. J. Pashaver // Ekonomika APK. – 2014. – № 4. – S. 5–12.
3. Pryslonoval N. Sel'skoe hozjajstvo Germanyy [Jelektronnyj resurs]. – Rezhym dostupa: <http://fb.ru/article/2556/selskoe-hozyaystvo-germanii>.
4. Sabluk P. T. Globalizacija i prodovol'stvo: monogr. / P. T. Sabluk, O. G. Bilorus, V. I. Vlasov. – K.: NNC IAE, 2008. – 632 s.

5. Statystychnyj zbirnyk "Balansy ta spozhyvannja osnovnyh produktiv harchuvannja naselennjam Ukrai'ny" [Elektronnyj resurs] // Kyi'v – 2015. – Rezhym dostupu: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm.
6. Strategichni naprjamy rozvytku sil'skogo gospodarstva Ukrai'ny na period do 2020 roku/ Za red. Ju. O. Lupenka, V. Ja. Mesel'-Veseljaka. – K.: NNC "IAE", 2012. – 182 s.
7. Udoskonalennja zemel'nyh vidnosyn v agrarnij sferi / V. M. Tregobchuk, N. M. Skurs'ka, V. D. Jarovyj, V. P. Pradun. – K.: Ob'jedn. in-t ekonomiky NAN Ukrai'ny, 2004. – 48 s.
8. Shpychak O. M. Ekonomichni mehanizmy derzhavnogo reguljuvannja rynkiv sil'skogospodars'koi' produkci' ta ih problemy / O. M. Shpychak // Ekonomika APK. – 2011. – № 2. – S. 150–155.

Тенденции и направления развития аграрного рынка Киевской области

Е.С. Бондарь

Проанализировано состояние аграрного рынка Украины в целом и территориального аграрного рынка Киевской области. Проведены исследования потребления основных продуктов сельскохозяйственного производства в Украине и отдельно взятом регионе. Раскрыта структура деятельности сельхозпредприятий Киевской области. Изучен баланс производства и потребления продукции сельского хозяйства в регионе. Выявлено, что в регионе на рынке аграрной продукции потребление превышает мощность производства и необходимость межрегионального обмена продукцией. Определены факторы, которые влияют на уменьшение производства. Доказано, что эффективность функционирования агропродовольственного рынка зависит от уровня развития межрегиональных продовольственных связей. Указано направления развития аграрного рынка: новые инвестиции, совершенствование структурных реформ, более полное использование потенциала аграрно-промышленного комплекса.

Ключевые слова: аграрный рынок, региональный рынок, межрегиональные связи, спрос, потребление, баланс производства и потребления.

Trends and directions agrarian market development of Kyiv region

O. Bondar

This article is devoted to actual problems associated with the methods of evaluation and analysis of the agricultural market of Ukraine and regional agricultural market Kyiv region.

Investigated consumption of staple agricultural production in Ukraine and in a particular region. The structure of agricultural Kyiv region was investigated.

We explored the structure of agricultural enterprises Kyiv region, the balance of production and consumption of agricultural products in the region.

The consumption of agricultural products in the region exceeds production capacity. There is a need in the exchange of goods between the regions of Ukraine. Factors influencing the decline in agricultural production in the Kiev region were established.

The efficiency of the agricultural food market depends on the level of food ties between the regions. Directions of development of the agricultural market have been specified. New investments, improve structural reforms, full use of the potential of the agricultural industrial complex will improve the economic and social situation in the Kiev region.

The main cause of crisis situation in the Kiev region is reducing purchasing power. It requires manufacturers to find a compromise balance between price that consumers are able to pay, and the need to cover their production costs.

The level and structure of consumption of basic food products in Ukraine has changed significantly with the transition to a market economy. The analysis of the change fund consumption of basic foodstuffs population of Ukraine for 2000 – 2014 indicates that the agro-food market Ukraine operates in low demand for the majority of all food products.

Coverage of the theoretical and practical aspects of regional agricultural market research features in the context of its regional characteristics is purpose of the study.

The domestic agricultural sector meets the needs of domestic and foreign markets. The volume of agricultural production in 2015 decreased. By 2015, Ukraine has lost 257,700 pigs, 107,500 cattle, of which 90.4 thousand hinds are cows. Reduced milk production by 4 %, meat – by 1.4 %, eggs – by 14.3 % occurred.

The population of Ukraine prefers the use of milk and milk products (in 2000 consumption patterns milk products takes 24% in 2014 and decreased to 20%).

The balance of production and consumption of agricultural products in the Kiev region in 2014. The structure of food consumption in the Kiev region has changed. Increased consumption of meat and meat products to 2.41%, 12.57% for eggs, fruits, berries and grapes to 2.52%, decreased consumption of bakery 7,56%, milk and dairy products by 7.52% oil by 0.03% to 2.27% sugar, fish products and fish by 0.13%.

Kyiv region produces staple foods less than it consumes. Meat and meat products must additionally deliver to the region in an amount of 521,4 thousand tons, milk and milk products – 1,390.3 thousand tons and grain and leguminous – 5307,7 thousand tons.

Closing the usual external market livestock products and the need to develop new markets influenced the decrease in agricultural production. Development of new foreign markets takes time and effort for certification of products, changes in production processes, find new partners.

Deliveries of agricultural products must take into account the current inter-relationships. They are characterized by large branching import and export. Every region has different priorities in food.

The agricultural market is formed according to the production, processing, exchange and consumption of agricultural products. Relations on the agricultural market depends on changes in the balance of industrial and consumer turnover in export-import process, the ratio of supply and demand for local goods and services.

Keywords: agrarian market, regional market, inter-regional relationship, supply and demand, cash flow statement, consuming capacity.

Надійшла 22.06.2016 р.